

the school public organization «The gymnasium council» with the participation of three categories of representatives of the educational process (parents, children, teachers); holding of traditional calendar holidays; projects in different directions (artistic and aesthetic, sports, patriotic, ecological, volunteer, local lore studies, vocational guidance, etc.); shared weekends; parental master classes; parental lecture. Actualization of theoretical comprehension and practical organization of the interaction of the teaching staff and parents, promotes the formation of the educational environment of the new Ukrainian school, promotes improvement of the quality of the school's implementation of its educational and educational function, transforms it into a real agent of influence on the reformation of the process of reproduction of social relations, which determines the prospect of further theoretical analysis of the formation of the educational space of a new Ukrainian school.

Key words: students, pedagogical staff, parents, new Ukrainian school, organization, interaction, educational space.

Рецензент: Кузьменко Ю.В.

УДК 37.091.313:[37.016:811.111]

Гора Т. В.*

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ CLIL

У статті розглянуто прийоми використання предметно-мовного інтегрованого навчання учнів у закладах загальної середньої освіти.

Наведено приклади практичного застосування технології CLIL у процесі викладання англійської мови різновіковим групам учнів з метою кращого засвоєння знань із різних навчальних предметів і розширення їхнього світогляду.

Обґрунтовано необхідність збалансованого підходу до викладання різних дисциплін засобами англійської мови; наголошується на важливості міжпредметних зв'язків і необхідності об'єднання зусиль педагогів у процесі участі в різноманітних проектах.

Ключові слова: навчальні дисципліни, предметно-мовне інтегроване навчання, викладання англійської мови.

В умовах формування загальноєвропейського освітнього простору актуалізується запит на вчителя, здатного працювати в різних освітніх системах. Нові економічні реалії зумовляють формування в українських педагогів та їх вихованців сучасного світосприйняття й прийняття європейських цінностей, і передусім мовних стандартів, які сприятимуть опануванню ними нових знань, застосуванню їх у повсякденному житті.

Суттєвим джерелом визначення стратегії розвитку педагогічної освіти в Україні є аналіз досвіду викладання англійської мови, яка є найбільш поширеною у світі. У закладах освіти відповідно до навчальних планів можуть викладатись одна або кілька дисциплін двома та більше мовами – державною, англійською, іншими іноземними, що є офіційно визнаними серед 24 мов Європейського Союзу.

Методологічні підходи до підвищення ефективності викладання англійської мови здобувачам загальної середньої освіти є предметом наукових розвідок за кордоном і в Україні (Н. Баграмова, В. Горіна, Б. Лебединська, Г. Рогова та ін.). Так, згідно А. Шованн, для успішного навчання необхідно зіставляти мови, й тоді іноземна мова буде видаватись учням не поєднанням випадкових слів, а відображенням дій народу, що спілкується нею [1]. Такий підхід в умовах сьогодення й українських реалій ґрунтується на тому, що не лише інтернаціональна лексика становить значний масив у сучасних мовах. Наприклад, англійська мова нараховує до 75 % слів латинського та французького походження; французька мова – 65 % слів латинського походження.

*© Гора Т. В.

До 1970 року необхідність створення програм з інтеграцією навчання мови та змісту не була зумовлена географічними, демографічними й економічними чинниками. Однак з плином часу укладачами навчальних програм з іноземних мов з метою кращої адаптації учнів до багатомовного оточення / середовища було запропоновано інструкції білінгвального спрямування.

Успішне запровадження програм інтегрованого навчання в Північній півкулі (Канада, США) привернуло увагу європейців. Так, 1978 року Європейською комісією було запропоновано проводити навчання в закладах освіти декількома мовами; 2007 року технологію предметно-мовного інтегрованого навчання – Content and Language Integrated Learning (CLIL) – запроваджено у 20 європейських країнах, а 1983 року Європарламент видав розпорядження про поширення мовних програм для забезпечення викладання різних шкільних предметів іноземними мовами, покращення якості їх вивчення.

Варто відзначити, що до праць, виконаних на матеріалах декількох країн, належать дослідження вітчизняних науковців: щодо проблем становлення й розвитку міжнародного вчительського руху (О. Сухомлинська); сучасних технологій підготовки вчителів до естетичного виховання у Великій Британії, Канаді, США (М. Лещенко); професійної підготовки вчителів у країнах Західної Європи в другій половині ХХ ст. (Л. Пуховська).

Б. Лапідусу належить розроблення теоретичних положень викладання другої іноземної мови. Б. Гуфейзен було запропоновано систему ефективного запам'ятовування іншомовних слів та активізації словникового запасу.

Однак сьогодні увагу українських педагогів здебільшого прикуто до STEM-освіти, відсутні дослідження ефективності прийомів навчання за технологією CLIL здобувачів загальної середньої школи, у той час як CLIL відкриває більше можливостей для інтеграції шкільних предметів порівняно зі STEM-освітою.

Мета статті – висвітлити методичні особливості використання технології предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) на прикладах викладання учням різних навчальних предметів засобами англійської мови в закладах загальної середньої освіти.

Сучасні освітні методики визначають CLIL як дидактичну технологію, що дозволяє формувати в учнів лінгвістичні й комунікативні компетенції нерідною для учнів мовою в тому освітньому контексті, в якому в них відбувається формування й розвиток загальнонавчальних знань та умінь. У плануванні навчальних занять на основі зазначеної технології необхідно враховувати її обов'язкові компоненти, так звані «4 С»: «content» (зміст), «communication» (спілкування / комунікацію), «cognition» (пізнавальну спрямованість), «culture» (знання культурології) [3].

Авторами технології Д. Маршем (David Marsh) та А. Мальєрс (Anne Maljers) CLIL розглядається таким чином:

- знання мови є засобом вивчення змісту інформації (йдеться про *cross-curricular approach* – міжпредметний підхід);
- вивчення навчального предмета покращується через підвищення мотивації до набуття навичок спілкування іноземною мовою – англійською чи будь-якою іншою (йдеться про *topic-based approach* – тематично орієнтований підхід);
- CLIL ґрунтується на оволодінні мовою, а не на вивченні її (йдеться про так звані *task-based* та *project-based approaches* навчання, що базується на виконанні певних завдань й проектів);
- швидкий темп мовлення є більш важливим за помилки, яких припускаються учні;
- читання та розуміння мовлення набувають значення для участі в обговоренні.

Яскравою ілюстрацією важливості читання як виду мовленнєвої діяльності учнів, безумовно, є чудова серія читанок від видавництва Express Publishing «Discover Our

Amazing World CLIL READERS», які можна активно використовувати на заняттях за технологією CLIL.

Малюнки допомагають учням наочно уявити те, про що вони читають. Також певна структура тексту полегшує його. До кожного тексту пропонується словничок із тлумаченням складної лексики й також розроблено завдання, які можна виконувати до, під час та після читання / прослуховування тексту.

Технологія CLIL передбачає обов'язкове використання різноманітних діаграм, графіків, таблиць, що сприяє розвитку здатності здобувачів загальної середньої освіти структурувати, аналізувати і класифікувати інформацію.

Таким чином, як додаткові завдання учням можна запропонувати заповнити візуальні схеми-шаблони, які вони обиратимуть самі з тем, що цікавлять їх найбільше. Зазначимо, що так звані «читанки» (англ. – readers) розроблені з будь-якої теми: від тварин і амазонок, до архітектурних див світу.

Поділяємо думку зарубіжних лінгвістів [5; 7] про те, що CLIL стане в нагоді для:

- представлення широкого культурного контексту («діалогу культур»);
- всеохоплюючого та специфічного покращення мовної компетенції;
- підготовки до подальшого навчання / праці;
- умотивованого використання знання іноземної мови (англійської зокрема).

Цілком успішно цей підхід у своїй роботі з учнями 1-4 класів використовує херсонський учитель вищої категорії Наталія Улицька, яка за методикою А. Гергель – автора вітчизняних підручників з англійської мови «Off We Go!», «Round the World», «Magic Library» – достатньо ефективно втілює в життя технологію викладання без теоретичних пояснень, що відповідає вимогам Нової української школи до навчання учнів початкової школи.

Розглянемо основні етапи та прийоми підготовки й навчання читання учнів початкової ланки. Вправи розподіляються в часі при систематичному паузованому повторенні навчального матеріалу. Багаторазове виконання дії кожного разу на новому рівні та в новому контексті сприяє формуванню гнучких мовних навичок і водночас забезпечує ефект новизни. Навчання читання англійською мовою відбувається з урахуванням вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку – без пояснення правил читання, на підсвідомому рівні та за допомогою наочності.

Етап I. Співвідношення кольорового слова з малюнком

При введенні лексики, наприклад, з теми «Ліс», під час ознайомлення з казкою «Бембі» діти показують оленяткові ліс і вчать його розмовляти, називаючи за вчителем усе, що зустрічається в лісі.

Після опрацювання лексики згідно з наданими учителем малюнками відтворення нових слів відбувається досить легко. Саме тоді педагог розпочинає навчання читання своїх юних вихованців.

Учитель (показуючи малюнок): *What's this?*

Учні: *It's a stone (a tree, etc.)* (перше пред'явлення включає не більше п'яти слів).

Учитель: «А тепер пограємось. Ось картки з кольоровими словами. Треба до малюнка знайти слово такого ж кольору».

Учні почергово добирають слова за кольором до малюнків, читають їх уголос.

Етап II. Змішування малюнків із кольоровими словами

Учитель: «Зараз я вам запропоную складніше завдання. Я змішаю малюнки і слова, а ви знайдіть пару – малюнок і слово до нього».

Учні почергово виходять і знаходять малюнок і слово до нього. Читають це слово вголос і кажуть: *It's your turn now* («А зараз – твоя черга»).

Потім можна пограти у гру, щоб закріпити читання слів. Учитель розкладає на дошці картки зі словами, які вивчалися на уроці. Одного слова бракує. Учні мають

відгадати, яке саме слово відсутнє. Учень, вгадавши слово, йде до дошки і розташовує інші слова.

Етап III. Читання кольорових слів без малюнків

Після повторення матеріалу вчитель ховає малюнки.

Учитель: «А чи зможете ви прочитати ці слова без малюнків?».

Уводяться фрази, що супроводжують інструкції педагога: *Is it difficult?, No, it's easy / Yes, it's difficult* («Це важко?», «Ні, легко» / «Так, це важко»).

Етап IV. Повторне поєднання кольорових слів і малюнків

Цей етап використовуються для закріплення читання слів. Пропонується така гра: вчитель називає п'ять слів, учні ставлять картки зі словами на дошці в тому ж порядку, в якому їх назвав учитель. Потім учитель називає інші п'ять слів і т. д.

Етап V. Співвідношення малюнка, кольорового слова й слова, написаного чорними буквами (на цьому етапі завдання ускладнюється)

Учитель: «Ми вже з вами навчилися читати кольорові слова. Сьогодні у нас є картки, на яких слова, написані чорними буквами. А чи зможете ви знайти до кольорового слова таке ж саме написане чорними буквами?»

Учні почергово знаходять спочатку кольорове слово до малюнка, а потім слово, написане чорними буквами.

Етап VI. Співвідношення кольорових слів і слів, написаних чорними буквами

На цьому етапі малюнки приховані вчителем. Учні читають кольорові слова і слово, написане чорними літерами. Потім можна пограти в таку гру:

Учитель: «Я зараз покажу вам малюнок. Напишіть це слово на дошці й прочитайте його. Хто правильно напише, той показує нам наступний малюнок».

Етап VII. Змішування кольорових слів і слів, написаних чорними літерами

На цьому етапі завдання ускладнюється. Тепер учні мають без допомоги вчителя знайти пару для кольорового слова.

Учитель: «Сьогодні ми пограємо у гру. Зараз я перемішаю всі картки, кольорові й чорні. Вам слід знайти пару однакових слів і прочитати». Учні почергово шукають слова і читають їх хором.

Етап VIII. Читання слів, написаних чорними літерами

Цей етап – із найважчих. Кольорові слова приховують, залишають слова, написані чорними літерами. Зазначений етап повторюється протягом декількох уроків, доки всі учні не навчаться читати всі запропоновані слова; при повторенні вводяться артиклі *a* і *the* (артиклі на картках написані червоними літерами).

Учитель: «Сьогодні у вас не просте завдання. Залишилися слова, написані виключно чорними буквами. А чи зможете ви їх прочитати?».

На першому уроці цього етапу учні читають слова без артиклів, на наступних уроках – з артиклями. Учитель не пояснює, коли який артикль використовується. Усі слова написані з артиклем *a*, окрім таких слів як *the sun, the sky*. Слово *grass* написане на картці без артикля. Учні читають так, як написано на картках, підсвідомо запам'ятовуючи вживання артиклів.

Етап IX. Добір до малюнків слів, написаних чорними літерами

У формі гри учні почергово підбирають слова, написані чорними буквами до малюнків. На цьому етапі можна ввести мовний зразок *It's a / the _____* і з'єднати її із словом. Учні складають речення і читають їх. Після цього можна запропонувати читання за підручником. Наступною вводиться структура *I'm _____*. Учні складають речення типу *I'm a bird*. Після засвоєння цих структур вводяться назви кольорів і учні складають речення типу *It's a green tree / A cloud is white*.

Етап X. Складання слова з окремих літер

На останньому етапі учні під керівництвом учителя переходять до вивчення літер. Учитель має підготувати декілька комплектів літер алфавіту (хоча б один на парту).

Учні складають слова з літер на дошці. Слово складається з літер того самого кольору, що й малюнок. Наприклад: *tree* (з літер зеленого кольору). Для гри на цьому етапі можна використати анаграми: *ubhs – bush, odule – cloud*.

Етап Х повторюється і на наступних уроках. Можна тренувати навички читання ще й у такий спосіб: у складеному на дошці слові пропущено літеру, яку учням слід назвати.

Наприклад: flo__er. *Учитель: What letter is missing?* (відповідь: *w*).

Є ще одна гра. Учитель готує картки, на яких написано слова. Літери слід писати тоненько. Учні накривають зверху ці слова товсто вирізаними літерами. Хто перший накриє слова, той і виграв.

При навчанні читання велику увагу треба приділити роботі із зошитом. Навчання треба організувати таким чином: спочатку учні вчать слова до пісні за малюнками, згодом учитель включає фонограму пісні окремими частинами, і учні складають слова пісні.

Наприклад, на уроці звучить фонограма *The bird is grey*. Учні розміщують на дошці малюнок сірої пташки і т. ін. Удома учні розфарбовують малюнки до цієї пісні в зошиті. На наступному етапі вони у класі замінюють малюнки картками зі словами на звороті; складають текст змісту пісні. Удома діти розфарбовують літери до слів тексту в зошиті, підсвідомо засвоюючи правила читання й написання слів. Принагідно зазначимо, що при навчанні читання за методикою А. Гертель пам'ятаємо, що учителеві для ефективності виконуваних вправ, кроків слід дотримуватися всіх описаних нами етапів.

Таким чином, вважаємо, що визначені автором та учителем стратегії навчання учнів загальної середньої школи англійської мови на початковому ступені висвітлюють можливості реалізації міжпредметних зв'язків засобами предметно-мовного орієнтованого навчання.

Наша співпраця із педагогами закладів загальної середньої освіти Херсонщини постійно триває, тож іншим прикладом її втілення є навчально-методичний посібник «Life safety Skills», створений у співавторстві зі Т. Скабеліною – спеціалістом вищої категорії, учителем-методистом Комунальної установи «Навчально-виховний комплекс «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради.

У зазначеному посібнику представлено чотири основні теми курсу: «Безпека дитини», «Пожежна безпека», «Особиста безпека на вулиці та вдома», «Безпека на дорозі» [4]. Учителі з легкістю проводять уроки з будь-якої з цих тем, оскільки в посібнику показано прийоми використання лексико-граматичного й мовленнєвого наповнення всіх навчальних тем на кожному етапі заняття. Пропоновані матеріали розраховано на рівень володіння учнями англійською мовою А2-В1, а також може бути успішно адаптовані й до інших рівнів.

Структура навчально-методичного посібника дозволяє застосовувати його як короткостроковий курс (наприклад, у період перебування в літньому мовному таборі) або інтегрувати окремі теми в курс із вивчення англійської мови в закладах загальної середньої освіти при ознайомленні з темами, пов'язаними з безпекою життєдіяльності учнів, з метою попередження травматизму побутового характеру вдома й у інших місцях їхнього перебування (особливо під час канікул). Отже, подібна до описаної вище навчальна проектна діяльність педагогів та учнів є прикладом практичного втілення набутих на уроках знань і умінь.

У контексті реалізації вищезазначеної технології на інших етапах вивчення англійської мови як іноземної привертає увагу своєю ефективністю вебквест як різновид інтерактивного міжпредметного навчання учнів.

Актуальність вебквестів є очевидною, адже застосування їх у процесі навчання іноземній мові дозволяє ефективно та доступно визначити новизну навчального матеріалу, навести приклади практичного застосування знань іноземної мови, здійснити впровадження проблемного та евристичного навчання [2].

Урок з використанням вебквесту проходить у форматі дослідження, при цьому більшість або вся інформація, з якою працюють учні, надходить з Інтернету. Вебквест урізноманітнює навчальний процес, робить його живим і цікавим, а отриманий досвід приносить результати в подальшій роботі, адже вимагає високої розумової активності, осмислення, а не просто узагальнення. Серед основних етапів роботи виділяють синтез, аналіз, вирішення проблеми, власне процес та оцінювання.

Практична значущість роботи з виконання вебквесту полягає в тому, що під час її виконання розвивається низка компетенцій, а саме: використання інформаційних технологій (ІТ) для вирішення професійних завдань (пошук необхідної інформації, оформлення результатів роботи у вигляді комп'ютерних презентацій, веб-сайтів, флеш-роликів, баз даних тощо); самонавчання та самоорганізація; робота в команді (планування, розподіл функцій, взаємодопомога, взаємоконтроль); вміння знаходити декілька способів рішень проблемної ситуації, визначати найбільш раціональний варіант, обґрунтувати свій вибір; навички публічних виступів.

Розміщення вебквестів у мережі сприяє підвищенню мотивації тих, хто навчається, та досягненню ними кращих навчальних результатів. Відкрите оцінювання власної роботи й роботи колег дозволяє вчитися бути коректними у висловленні зауважень, визначати найбільш цікаві знахідки у виконаних завданнях, формулювати власні критерії оцінювання.

Відома американська психолог і педагог Н. Лоудер зазначає: «Хоча проектна робота не обмежується змістовно організованим навчанням, однак сприяє чудовим можливостям для дітей синтезувати змістовне наповнення мови, що вивчається. Така робота може втілюватись у викладанні шкільних предметів практично всім віковим групам учнів та надає особистісного, значущого звучання отриманим знанням завдяки консолідації інформації з різних навчальних предметів без напруження й водночас уможливорює набуття дітьми умінь – спроможності до пошуку інформації, її добору та презентації; висловлення здобутків» [6, с. 57].

Таким чином, освітня практика не лише англомовних країн, а й вітчизняна переконливо засвідчує ефективність запровадження технології предметно-мовного інтегрованого навчання в освітніх установах та закладах загальної середньої освіти. Зазначимо, що проблема взаємовпливу навчальних дисциплін у процесі вивчення іноземних мов розглядалася багатьма дослідниками та мовознавцями ближнього та дальнього зарубіжжя. У закладах загальної середньої освіти і в системі післядипломної педагогічної освіти приділяється ще недостатня увага саме практичному використанню активних технологій і форм навчання, подібних до предметно-мовного інтегрованого навчання.

Отже, розглянуті нами аспекти навчання учнів за технологією CLIL спонукають нас до таких висновків:

- CLIL-технологія є важливою з точки зору перспектив поєднання зусиль педагогів багатьох освітніх установ, поширення знань різних шкільних предметів засобами іноземних мов й надання можливостей щодо практичного застосування набутих учнівською молоддю знань у повсякденному житті;

- до змістових тенденцій у проведенні сучасних уроків англійської мови варто віднести використання стратегій у навчанні читання молодших школярів із залученням знань про довколишнє середовище та проведення вебквестів з учнями середньої та старшої школи із залученням їх до проектів на кшталт «Science Across Europe».

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в узагальненні здобутків педагогів щодо просування технології предметно-мовного інтегрованого навчання та розроблення навчально-методичного супроводу роботи фахівців англійської мови спільно з колегами-фахівцями з інших навчальних дисциплін.

Література:

1. Гора Т. В. Актуальність філологічних ідей Я. А. Коменського у вивченні іноземних мов. *Ян Амос Коменський – ноосферний світоч нової педагогіки пансофії (всезагальної мудрості) на честь 425-річчя від дня народження: матеріали круглого столу з Міжнародною участю* (Херсон, 28 березня 2017 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 194-196.
2. Гора Т. В. Ефективне функціонування іншомовного середовища засобами англійської мови в ЗНЗ. *Роль іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у сучасному освітньо-професійному середовищі: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Херсон, 17-18 травня). Херсон: Видавництво ХДУ, 2016. С. 114-116.
3. Mehisto D., Marsh D., Frigols M. J. *Uncovering CLIL*. Oxford: MacMillan, 2008. 321 p.
4. *Life Safety Skills (Навыки безопасности жизнедеятельности): метод. пособ.* / ред. Т. В. Гора. Херсон: Учебно-воспитательный комплекс «Школа гуманитарного труда» Херсонского областного совета, 2015. 82 с.
5. Kovacs J. *CLIL – Early competence in two languages. The world at their feet: Children’s early Competence in Two Languages through Education*. Budapest: Ецтvцs Jyzsef Кцпnyvkіady, 2014. 120 p.
6. Lauder N. *JET: Projects Across the Curriculum: Mary Glasgow Magazines*. London, 2006. 80 p.
7. Svecova H. *Cross-curricular Activities*. Oxford Basics: Oxford University Press, 2007. 67 p.

Гора Т. В.

**РЕАЛИЗАЦИЯ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ
НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ПОСРЕДСТВОМ CLIL ТЕХНОЛОГИИ**

В статье рассмотрены примеры реализации межпредметных связей с позиций внедрения основных положений широко известной среди англоязычных аудиторий технологии предметно-ориентированного языкового обучения (CLIL).

Обобщен опыт создания совместных с педагогами общеобразовательных средних учебных заведений г. Херсона учебно-методических пособий, направленных на формирование у школьников необходимых навыков сохранности жизнедеятельности и поведения в социуме, знаний из разных сфер жизни, полученных учащимися на учебных занятиях по различным школьным дисциплинам и закреплённых на уроках английского языка, во время проведения внеклассных занятий (летних школьных языковых лагерей).

Ключевые слова: реализация, межпредметные связи, технология предметно-ориентированного языкового обучения, английский язык, учащиеся общеобразовательной школы.

Gora T. V.

CROSS-CURRICULAR LINKS REALISATION BY MEANS OF THE CLIL TECHNOLOGY

This paper considers the features of using CLIL technology at different stages of integrating the English language alongside with learning the other school disciplines.

Becoming effective communicators, successful in different professional fields is a must for many people around the world. Modern educators reach their effectiveness in teaching foreign languages through the range of technologies used in order to improve the quality of issues taught.

The experience of teaching English in at various stages of schooling gained by us and recognized educators of Kherson region whose findings have been given in this paper as the vivid example of the best school practices based on using CLIL technology, allowed to present the following opportunities of the content and language integrated learning at the English as a foreign language classes: such lessons can be developed as a form of consolidating the knowledge acquired by students in mastering knowledge of other school disciplines (subjects) like History, Arts, others.

All mentioned in the article cross-curricular links, due to their realization by means of CLIL technology will provide Ukrainian teachers with better ways of lesson design, open new opportunities to generate foreign language knowledge and develop higher order skills of critical thinking with Ukrainian students of different ages at the general secondary educational establishments.

Key words: content and language integrated learning, cross-curricula approach, CLIL technology.